

SUV RESURLARINI MUHOFAZA QILISH

Nabijonov Sherzodbek Maxamadjon o'g'li, Qurbonova Umida Sayetbekovna
Sherzodbeknabijonov44@gmail.com,
Farg'ona politexnika instituti

Ma'lumki, suv resurslarini muhofaza qilish ikki yo'nalishda olib boriladi. Birinchisi, miqdoriy jihatdan kamayishdan saqlash bo'lsa, ikkinchisi uning ifloslanish va minerallashtirish darajasining ortib ketishini oldini olishdir. Hozirgi vaqtda o'lkamizda yuqoridagi har ikki yo'nalish ham juda muhimdir. Respublikamizda suv resurslari cheklangan bo'lishiga qaramasdan, uni tejashga kam e'tibor berilayapti, natijada suvning ko'p qismi bekorga sarf bo'lmoqda. Deyarli barcha iste'molchilar doimiy ravishda me'yordan ko'p suv olishga harakat qiladilar. Bu esa ekin maydonlarida yer osti suvlari sathining ko'tarilishiga, yerlarning qayta sho'rlanishiga olib kelmoqda. O'z navbatida sho'rni yuvish uchun yana katta miqdorda suv sarflanib, natijada sug'oriladigan yerlarda hosil bo'ladigan qaytarma suvlar miqdori ham ortmoqda. Shundan ko'rinib turibdiki, sug'orishda suvni tejashning katta imkoniyatlari mavjud. Bunga, avvalo, kanallar o'zanini betonlash, lotoklardan foydalanish yo'li bilan sug'orish tarmoqlarining foydali ish koeffitsientini 0,7-0,8 ga yetkazib, hamda yuqorida aytilganidek, sug'orishning ilg'or usullarini qo'llash bilangina erishish mumkin. Suv resurslarini kamayishdan saqlashning asosiy rezervlaridan yana biri sug'orishda qaytarma suvlardan unumli foydalanishdir. Respublikada bu suvlar asosan ekin maydonlaridan, sanoat korxonalaridan va maishiy kommunal tarmoqlardan qaytgan suvlardan tashkil topgan bo'ladi. F.E.Rubinova ma'lumotlariga ko'ra 1971-1975 yillarda Farg'ona vodiysida irrigatsiya maqsadlarida yiliga o'rtacha 19 km³ suv sarflangan bo'lsa, hosil bo'lgan qaytarma suvlar 9 km³ ni tashkil etgan. Xuddi shu davr uchun Mirzacho'lda yiliga 6,3 km³ suv olinib, qaytarma suvlar 2,2 km³ ga teng bo'lgan. Amudaryo havzasida esa turli sug'orish massivlarida 1961-1980 yillar mobaynida qaytarma suvlar umumiy olingan suvning 19,2 foizidan 62,6 foizigacha o'zgarib turdi. 70-yillarning oxiriga kelib qaytarma suvlarning potensial qiymati Amudaryo havzasida yiliga 24,1 km³ ni, Sirdaryo havzasida esa 15,8 km³ ni tashkil etdi. Afsuski, qaytarma suvlarning juda katta qismi tabiiy botiqlarga oqiziladi, natijada ular Sirdaryo va Amudaryoga kelib qo'shilmaydi. Yuqoridagi misollar suvni miqdoriy kamayishdan muhofaza qilishning muhim istiqbollardan darak beradi. Shu bilan bir qatorda suvning sifatini muhofaza qilish, ya'ni tabiiy manbalarga oqava, qaytarma va boshqa turdagi chiqindi suvlarning qo'shilishi natijasida ifloslanishdan saqlash ham juda muhimdir. Keyingi yillarda daryolar, ko'llar, suv omborlarining suvi unga sanoat va shaharlar oqava suvlarining, ekin maydonlarida hosil bo'ladigan qaytarma suvlarning qo'shilishi natijasida keskin yomonlashib ketdi. Bu jarayon ayni paytda quyidagi sabablarga bog'liq holda yanada jadallashmoqda va xavfli tus olmoqda. Shahar xo'jaligining va sanoatning, ayniqsa, uning ximiya va metallurgiya tarmoqlarining suvga bo'lgan talabi yildanyilga ortmoqda, shunga mos ravishda tabiiy suvlar ifloslanishining manbai bo'lgan oqava suvlar ham ko'paymoqda. Shu paytgacha oqava suvlarni daryo va ko'llarga oqizish bunday tabiiy suv manbalaridan foydalanishning bir turi deb qaraldi. Ayniqsa, daryolar ifloslangan oqava suvlarni yo'q qilishda o'ziga xos tabiiy inshoot deb qabul qilindi. Oqava suvlar kam va sanoat uncha rivojlanmagan paytda bunday qarash ma'lum darajada to'g'riday tuyulgan edi. Afsuski, ayrim mutaxassislar zavod va fabrikalar, korxonalar rahbarlari bu fikrni hozir ham to'g'ri deb qaramoqdalar. Ko'pchilik hollarda suvni sun'iy tozalash inshootlarini qurish tugallanmay turib, sanoat ob'ektlari ishga tushirib yuborilmoqda. Bu sohaga ajratilgan kapital mablag'lar sekin o'zlashtirilmoqda. Oqava suvlarni sun'iy tozalashning hozirgi kundagi imkoniyatlariga ortiqcha baho berilayapti. O'zbekiston tabiatni muhofaza qilish Davlat komiteti Suv resurslarini muhofaza qilish bo'limining axborotiga ko'ra 80-yillarning oxirida Respublikamizda 750 ta suv tozalash inshooti mavjud bo'lgan bo'lsa, afsuski shulardan 225 tasi yaxshi ishlamagan, 104 tasi esa umuman ishlamagan. Natijada 1988-yilda Respublikamizdagi sanoat korxonalarida 384 mln m³ oqava suvlar hosil bo'lgan bo'lsa, shuning 11,7 foizi umuman tozalanmay suv manbalariga oqizilgan. Ayrim mutaxassislar, olimlar tomonidan "tabiiy suvlar ifloslanishining yo'l qo'yilishi

mumkin bo'lgan normasi" degan noto'g'ri nuqtainazar ishlatilmoqda. Hozirgi kunda "bu yo'nalish suvning ifloslanishini chegaralaydi", deb qarash o'zini oqlamaganligi hammaga ma'lum bo'lib qoldi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xolmo'minov J.T. Ekologiya va qonun. - Toshkent: — "Adolat", 2000.
2. Файзиев Ш.Х. Экологическая политика государства: проблемы правового обеспечения. — Ташкент: 2004.
3. Nigmatov A.N. O'zbekiston Respublikasining Ekologiya huquqi. Darslik - Toshkent: TDYUI, 2004.

ATMOSFERA HAVOSINI IFLOSLANISHI, MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

*Obidov Dilshodbek Qurbanovich, Komilov Zafarjon Mirzaolimovich
Central Asian Medical University*

Kirish. Atmosfera (yunoncha atmos - bug' va sfera) - yer sharini o'rab olgan va u bilan birga aylanadigan havvo qobig'i. Atmosfera Yer yuzini o'rab olgan havo q'talamidan iborat bo'lib, uning ig'irligi Yer shari og'irligini milliondan bir bo'lagiga teng, ya'ni atmosfera havosining umumiy massasi 5000 trillion tonnadan ko'proq bo'lib ,u yer yuzasini 1kvGsm ga 1,32 kg dan to'g'ri keladi .Atmosferani yuqori chegarasi qilib shartli ravishda 3000 km balandlik qabul qilingan. Atmosfera Yerning himoya qatlami bo'lib tirik organizmlarni turli ultrabinafsha nurlardan, kosmosdan tushadigan meteroitlarni zarrachalaridan asraydi. Atmosferani taxminiy tarkibi quyidagicha: 1)Azot 78,084% 2) kislorod% 20,9% 3) Karbonat angidrid 0,034% 4) Argon 0,934% 5)Neon 0,0018% 6)Vodorod 0,00005%

Atmosfera havosini ifloslanishi bugungi kunda dolzarb muammoga aylanib bormoqda. Uzoq vaqt davomida yog'ingarchilikni yo'qligi, kuchsiz shamollar,haroratning inversiyasi atmosfera havosining turg'unligiga imkon beradi,bu esa ifloslantiruvchi moddalarning to'planishiga sharoii yaratadi. Respublikamizda havoning chang bilan ifloslanishi nafaqat tabiiy hususiyatlar (quruq iqlim, qumli va qumloq tuproqlar) balki antropogen omillar(avtomobil chiqindilari,sanoat,qurilish,issiqlik elektr stansiyalari)bilan bog'liq. Ayniqsa zich joylashgan shaharlar, transport vositalarining ko'pligi, trbandliklar, baland binolarning keng ko'lamda qurilishi, daraxt va maysazorlarning kesilishi katta ekologik muammolarga olib keladi. Sanoat korxonalaridan chiqadigan zararli moddalar ochiqchasiga atmosferaga qo'yib yuborilishi masalan Farg'ona shahridagi yog' moy zavodi shahar ichida joylashgan paytda havo juda ifloslangan edi. Toshkent shahrida ham havoning ifloslanishi 2020- yil tahliliga ko'ra mayda disper zarrachalar bilan ifloslanishi darajasi 29,9 mikrogramni tashkil etib 106 ta mamlakat orasida 18 - o'rinni egallagan (Norma 10 mikrogram).

Toshkent shahrida 2023-yil 11- sentabr holatiga ko'ra 4- o'rinni egalladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tashabbusi bilan 2022-yil 28-yanvardagi 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risidagi Farmoni qabul qilindi. Unda tabiatni muhofaza qilish,uni asrab avaylash va oqilona foydalanish borasida qator vazifalar belgilandi. Jumladan 24-maqsadda elektromobillar ishlab chiqarish va ulardan foydalanish choralarini ko'rish belgilandi. Toshkent shahriga ham yangi elektr aftobuslar keltirildi. Daraxtlarni kesish uchun ham cheklov qo'yish ishlari olib borildi.SHaharlarda ko'p kuzatiladigan kasalliklar yomon ob havo tufayli kelib chiqadi. Ayniqsa mashina va zavoddan chiqadigan tutunlar quyosh nurini to'sadi va qobiq hosil qilib D vitamin yetishmovchiligiga bunda quyosh nuri yaxshi yetib kelmay terida sintezlanishi kamayadi, nafas yo'llari kasalliklariga olib keladi

Muammoni yechimi yirik shahar va aholi zich joylashgan hududlarda ko'kalamzorlashtirish ishlarini olib borish, jamoat transport sifatini oshirish, qurilish ishlaridan chiqadigan chang va zararli moddalarni kamaytirish, yangi elektromobillar harid qilish zavod va fabrikalarda chiqadigan tutun trubinalariga filtrlar o'rnatish, barg sathi katta bo'lgan daraxtlar